

DISSERTATIO THEOLOGICA,
SISTENS
*CONSPECTUM SCIENTIÆ
PASTORALIS,*
IN USUM SEMINARIJ THEOLOGICI.

CUJUS PARTEM QUARTAM,
APPROBANTE MAX. VENER. FAC. THEOL. ABOÛNSI,

MODERANTE

JACOBO BONSDORFF,

S. S. Theol. Profess. & Licent.

publico examinâ subjecit

CAROLUS HELLENIUS,

V. D. Minister,

In Atrio Cancellariæ d. III Jun. MDCCCIX,
h. p. m. f.

ABOË, Typis Frenckellianis.

THE CHURCH OF THE HOLY TRINITY

WYOMING

1880

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

WYOMING

Atque ut indubium est, philosophiam repurgatam multum ad systema Theologicum perpoliendum contulisse, ita quoque homileticum munus inde varia sibi derivasse subsidia clare patet; quare otiosam jure pronuntiarunt sagaciores controversiam de biblico & philosophico stilo, in concionibus adhibendo. Omnis namque demonstratio oratoria, utcumque popularis, exactitudine & harmonia rationis cum revelatione nititur; habentque orationes Sacræ, quoad formam suam, necessarium cum Rhetoricis præceptis nexum, quoad materiem vero, & dogmata & præcepta morum complectantur necesse est, ut post LUTHERUM, MOSHEMIUM, cæteri agnoverunt Homiletici Scriptores. Sunt vero in hoc genere popularis, evangelico-moralis, concionandi methodi, laudandi optimi hujus ævi Oratores: AUG. FR. SACK (*Predigten üb. versch. wicht. wahrh. zur Gottsel.* 6 Th.), CRAMER (*Pred. & Uebers. d. Red. d. Chrysost.* 10 Th.), JERUSALEM, SPALDING, RESEVIZ, cæt. Egregia quoque exempla & monita hujus artis dedit JACOBI in suis *Predigt. & Abbandl.* Dispositiones vero Evangelicas BAUMGARTEN. Atque quum hostilia sua arma contra religionem Christianam haud pauci irreligionarii & Deistæ minitari cernerentur, hos omnes non tam polemico quam morali ac populari modo refellere & averruncare prudenter sciebant

Evangelicæ doctrinæ præcones, felicissima sibi inde spondentes futuri temporis fata. Interim tamen nec altera ex parte moderatam docendi methodum sollicitare desierunt rigidiores Dogmatici s. Coccejiani, qui ægre tulerant, emendationem systematicæ ac populari doctrinæ illatam. Fuere etiam, qui ex poëticis scriptis stilum concionum Sacrarum elegantiores, poëticum, reddere amarent, eodem inepto consilio, quo emblematicum antea multi adoptarunt.

§. 2. Fastigium vero suum, optimorum Oratorum studio atque exemplo, sub antecedenti Epochâ attigisse Homileticam, vix negare poterit ingenuus harum rerum arbiter. Quo magis enim Exegesis Sacra exulta fuerit, eo plus etiam studium Biblicum in concionatoria arte eminuit vimque suam exseruit. Non tamen dissimulandum est, varia nostris temporibus facta fuisse tentamina, philosophicam quandam religionem, cum Evangelicæ & positivæ doctrinæ dispendio perperam commendandi. Quum nempe multi, aut de industria, aut imprudenti consilio, omnem religiosam veritatem, arctis humanæ mentis circumscriberent limitibus, atque ad Deismum sive rationalismum totam pervertere studerent Christianam fidem; quum aperto, nec satis verecundo, pronuntiarent ore, revelationem sublestatæ aut supervacaneæ esse fidem, Christum ejusque miraculosa facta &

& fata parum auctoritatis Divinæ habere, atque omnem mentis tranquillitatem non ab expiatoria Christi morte, sed a frigida naturæ nostræ consideratione morumque qualicumque studio venire; quum præter Christianum nomen nihil retinerent, quod sit a Christo, Dei nomine, dictum & factum; insipienti huic contra revelationem grastandi libidini, cui post BAHRDTIUM haud pauci concionatores, laudante CAMPE, indulgere inciperent, graviter se opposuerunt cordatissimi viri, in homiletico genere excellentes; ERNESTI, MORRUS, LESS, KOPPE, SEILER, HÄNLEIN, DAPP, HUFNAGEL, LANG, TOBLER, RICHERTS, ZERRENNER, HERDER, CHRICHTON, REINHARD, EWALD, ROSENMULLER, ZOLLIKOFER, BASTHOLM, BALLE, al. quorum editiæ conciones ispirant Evangelicam sinceritatem & puritatem. Solidam manuuctionem in ipsa arte dederunt SEILER, ROSENMULLER (antea cit. libr.) & *Abbandl. üb. d. Dogmat. u. Moral. Predigt.*, DODDERLEIN, *Materiellen z. Kanzelvortrag*, NOSSLT, *über d. Werth d. Moral*, MAREZOLI, *üb. Bestimm. d. Kanzelredners*, J. W. SCHMID, *Anl. zum popul. Kanzelvortrag*, 3 Th. TITTMAN, *Lehrb. d. Homil.*, SCHUDEROFF, *Beytr. z. beförd. zweckmäß. Kanzelvortrag*, EWALD, *üb. Predig. beschäft.* 6 Häft. BASTHOLM, *Anv. at Predika*, & ex nostratibus ÖDMAN *om Predik.* LEOPOLD, *Stycken om Talekonst.*

3 ft. om *Predikotal*, inserta Secundo Tomo operum, cæd.; ex quibus omnibus evictum jam esse censetur, tam naturalis quam revelatæ, theoreticæ quam practicæ, religionis veritates præceptaque ad materiem concionum pertinere. Atque Biblicam & popularem Dogmaticam in usum doctorum Ecclesiæ bene tradiderunt: GRIESBACH, *popul. Dogmatik*, HERMES, *Handb. d. Religion*, NIEMEYER, *Handbuch. f. Rel. Lehr.* Dispositionum porro compendia, quibus feracissima fuit nostra ætas, optima nominasse juvabit: STURM *Predig. Entwurf* 8 Jahrg. RAU *Material* 5 Th. LUDVIG *prakt. bearbeit. Evang. od. Entwurf* - -, DAPP, HUENAGEL *Pred. Entw.* & REINHARD *Auszug. aus gebalt. Pred.* 1795, 1796, cæd. BRACKE *Entw.* (Sv. Serm. transl.) TELLER *Magaz. f. Predig.* ÖDMAN *Strödda Förf. öfv. N. T. Skrifter*, 2 D. MÖLLER *Utkast till Predikn.*

Ut vero in tanta concionum & dispositionum multitudine & varietate, integrum sit de methodo, sive liberiori sive rigidiori, judicare, haud abs re fuerit consulere critica scripta, recensiones & Bibliothecas v. c. WAGENIZ *homilet. u. krit. Abbandl.* HANSTEIN *homilet. krit. Blätter*, *Journal für Pred.* 37 B. HENKE *Eusebia*, 2 B. atque in universa Homiletices historia, SCHULER *Gesch. d. Veränder. d. Geschmacks in Predigen*, & J. W. SCHMID *Anleit. z. popul. Kan-*

Kanzelvortrag, 3 Th. Quod reliquum est, nonnulla adiunxisse monita, juniorum maxime spectantia usum, nos non poenitebit. Et quidem licet haud refragabimur, casuales & specialiores interdum pro ratione auditorum habendas esse conciones, quales sunt BOECK, STURM, FORDYCE juventuti directæ, EWALD *Familien Pred.* PAPPELBAUM *Feldpredigten*, MILLER, ZERRENNER, SALZMAN, JOCHIM, DAPP, *Pred. f. christl. Landleute*, HAHNZOG *Pred. wieder d. Aberggl. d. Landleute & Patriotisch. Pred.*; minime tamen TELLER, LOEFLER, KINDERVATER, generalissima dogmata & historica fata religionis e populari concione excludere, moralia vero tantum argumenta retinere (svadentium approbamus consilia; multo minus laudari meretur vanum quorundam de politicis, oeconomicis, aliisque rebus conciones habendi consilium (v.c. SCHLEZ *Landwirthschafts Pred.* MERKEL *Pred. f. Einpfropfung d. Blattern*, STOLZ *Pred. üb. d. merkmurd. des 18 Jahrhund.* cæt.) Quod vero ad cultioris & politioris fortis auditores attinet, quibus ex mente nonnullorum sublimior & perfectior religionis institutio competit, ingenue dabimus, orationis & materiem & formam accommodandam esse non minus eorum quam plebis ingenio; Cave tamen credas, subtiliorem philosophicam rationem, aut purum naturalismum iis propinari debere, ut potius evange-

gelica simplex docendi methodus omnibus sit proficua; siquidem, monente LESS (*Führ. d. Evang. Lebramts*), SCHULER & ROSENMULLER, cit. l. non tanto intervallo cognitionis ac captus distant poliores homines a rudioribus, ut vulgaris fert opinio, nec nisi rarissime contingit, ut cultioribus modo, specialiore institutionem doctrinæ, sublimioraque argumenta expetentibus auditoribus, verba faciant ministri sacri. Deisticas veto conciones & pure naturales, quales WILLIAM (ex Angl. in Germ. transfer. EBERHARD), HARDMAJER *Pred. od. bemüß. seine bisher. Zuhörer zu allein wahren ewig. Relig. der vernunft zu führen*, LAUB al. habuere, nemo ingenuus imitabitur.

Specialiorem historiam Homileticæ, qualis non modo apud diversas Ecclesiæ Christianæ sectas, Catholicam puta (quam Lutheri exemplum ad emendandas conciones multum incitavit, ut patet ex oratorum FOURDALOUË, FLECHER, MASCARON, MASSILLON al. exemplo), Reformatam (SAURIN, TILLOTSON, WATTS cæt. nominibus claram), aliasque obtinuerit, verum etiam diversis in regionibus exculta fuerit, hoc loco præterminamus. Celebriores in patria nostra concionatores, cum editis eorum libris homileticis & concionibus, recenset ALNANDER *Anvisn till ett utvaldt Theol. Biblioth.* 8:de Ald. Eminent inter alios WALLSTRAM, BEL.

BELTER, NOHRBORG, PETTERSON, FANT, recentissimos ne tam reticeamus, quam tacite commendemus. Ex immensa porro mole concionum, singulatim ac sparsim editarum, nominari præ cæteris merentur LINDBOM, AXELSON, ROSEN, EERGNER, BERGSTEN, FORG, LEHNBERG cæt. Neque omni sua laude defraudandi sunt vernacula scripta: *Homiletiska Försök*, 10 Vol. BERG I *en Evangel. Predik. verk*. 9 St. IKMAN *Florileg. Evangelic.* 2 Tom., si modo iusto cum delectu in consilium adhibita fuerint, nec iis tantisper adhæreant ministerii S. alumni, quum multo meliora adsint subsidia.

CAP. III.

De Concionibus Sacris universe.

§. 1. Quum in propatulo sit, conciones Sacras, utpote orationes e Sacro textu suppetitas, adeoque Scripturæ testimoniis argumentisque fundatas, minime cum subtili disputatione sive etiam catechetica institutione esse confundendas, iis vero tam theoriam simplicem religionis quam practicam applicationem contineri, sequitur ergo, easdem quoad materiem s. naturam non alias nisi Biblicas, Evangelicas, Christianas, practicas
es-

esse posse, adeoque omnes politicas, oeconomicas & strictè philosophicas res, cum religione nihil habentes commercii, ad suggestum sacrum non pertinere. Semper enim pro scopo habebunt orationes Sacræ, religionem christianam ex populari suo argumento mentibus instillare & ad omnium ulum attemperare. In ipsa autem forma non modo differunt a Veterum orationibus, ut longioribus & exquisitiori ornatu distinctis, sed etiam a familiaribus colloquiis religiosis; Etenim dignitas argumenti, auditorum diversitas & temporis præstituti ratio brevitatem, simplicem stilum & modicum ornatum exigit. Proinde vero secum cogitent concionatores, consummata præcepta exemplaque Antiquiorum, nominatim Ciceronis & Quintiliani, sedula esse versanda manu, ut inter alios HUG. ELAIR, *Vorles. üb. Rhetorik u. sch. Wissensch.* übers. von SCHREITER, 31. 32. prælect & ERNESTI *Init. Rhetor.* rite inculcant; cogitent nostrates, multiplicem humanarum & Divinarum rerum doctrinam, juxta atque industriam & exercitationem sollicitam, ad hanc laudatam dicendi artis simplicitatem adsequendam requiri; nec unquam mente eorum ac memoria excidat, quod optimi Oratores in Latio & Hellade dudum præceperunt, virtutem ingenuam minimeque fucatam ad essentialia oratoris pertinere officia subsidia.

fidiaque. Quibus de moribus singularis nobis erit locus in Cap. XI. §. 2.

§. 2. Duplex vero introducta jam est *methodus* concionandi, alia *Analytica*, alia *Synthetica*; illa ad textum exponendum, hæc ad argumentum quoddam doctrinæ Christianæ ex instituto tractandum composita. Utriusque commoda nemo quidem negabit; siquidem certum est, ex Biblica auctoritate omnem doctrinæ certitudinem pendere, hanc vero non posse locum obtinere, nisi ordine succincto proponatur veritas quæcunque salutaris. Proinde haud male nonnulli utramque conjunxerunt methodum adeo, ut primum textus interpretationem darent populari, hinc demum materiem orationis textui anaogam auditoribus subministrarent. Hæc autem mixta concionandi ratio non debet nisi in difficiliore textu, & quidem rudiorum in usum adhiberi. Sunt enim textus Evangelici nonnulli adeo perspicui, ut minime longiori opus habeant disquisitione; e. c. parabola Jesu de Samaritano, Lazaro & divite, cæt. Alii iterum sunt ita remoti a plebis ingenio, ut frustra quoddam examen tentetur, e. c. de tentatione Christi, excidio Hierosolymæ s. signis in Sole & luna, Extremo judicio e. q. r. Cæterum caveat sibi concionator a nimio exegetico apparatu auditoribus proponendo, in quo plus ostentationis quam practici ulus compicitur. Præcipuam vero in-

industriam requirit synthetica ratio, quippe quæ optime cum orationis consilio concinit.

§. 3. *Argumentum* s. objectum sacram concionum constituit universa doctrina Christiana popularis. Monuere quidem nonnulli, *Legem & Evangelium* distincte & seorsim tradi debere, *illam* ad comminationes Divinas & pœnitentiam agendam, *hoc* vero ad fidem & promissiones Divinas proponendas sedulo referentes. Verum enimvero tota doctrina Christiana, & quoad promissiones & minas, Evangelium appellatur, atque expressè statuebat Christus, fideles salutem, infideles autem poenam ac condemnationem sibi attracturos fore, immo quoque prædixit ipse, Mosaicam legem, cujus locum Christi doctrina occupabat, cessaturam esse minimeque Christianis obligandi vim, quatenus specialis erat, inferre, quare distinctionem legis & Evangelij otiosam esse pronuntiamus. Omnis doctrina, adeoque oratio omnis Sacra, Evangelica sit necesse est; Et quemadmodum genius ejus sublimis non potuit non quascunque Judaicas controversias, fabulas & genealogias, paulo teste: 1 Tim. 1: 4. *μη προσεχειν μυθοις και γενεαλογiais* — Tit. 5: 8 9. *ζητησεις* — *ερεϊς και μαχας* — respicere; ita nec criticas, exegeticas, eruditæ & philosophicas sive disceptationes sive commentationes, parum omnino aut non frugiferas, unquam adoptabit. Vanum quoque est,

est, laudem quandam ostentare velle nimia
 hillicorum dictorum allegatione, aut Patrum
 Ecclesiasticorum sententiis, aut aliis quibus-
 cunque populeis dictis, quin etiam fabulis
 inepris adterendis. Sed nec minimam cau-
 tionem requirit opinio nonnullorum, Mo-
 ralem doctrinam tantum in concionibus pro-
 pinandam esse svadentium, dogmaticas au-
 tem omnes, saltem plerasque, veritates in-
 tellectu difficiles & pratico usui parum ac-
 commodatas existimantium. Etenim theore-
 tica perperam sejungunt a practicis dogma-
 ta, quæ tamen utraque invicem innexa sunt,
 & universam constituent theoriæ religionis
 Christianæ. Quam quæso exilis, quam man-
 ca, & instructuosa erit morum doctrina, si
 cæteris omnibus capitibus, de Deo, provi-
 dentia & Christo, non bene fundata fuerit?
 Omnis vero animi vitæque emendatio ex
 sublimi Numinis præsentissimi oritur sen-
 sa; nulla valet in Deum ac Christum fides,
 nisi auctoritate Jesu Divina innixa, nec cæ-
 tera omnia morum momenta fundamento suo,
 in legibus Divinis, providentia, hominum
 destinatione & facultatibus moralibus posito,
 carere unquam posse, sole clarius patet. Ri-
 te ergo, Christo ipso docente, statuiamus per
 quinque potissimum partes popularem univer-
 sam religionem cœtui christiano propinandam
 esse. *Prima* sit de Deo, ejusque attributis,
 operibus & beneficiis, quæ nunquam non scri-
 tu

tu necessaria sunt atque ad animum persuadendum tendunt: *Secunda* pars hominem ejusque destinationem primitivam, facultates ac statum depravatum attingit. Nulla enim medica ars sine pathologia, quanto minus salutaris gratia Dei sine notitia peccati conferri potest. *Tertiam* merito escentialem ac fundamentalem dixeris partem, Christologiam, sive theoriam de Christo, quam propterea nunquam intermittere debent concionatores, quanquam non semper eandem exponere aut repetere necesse sit, quia auditores plerique jam inde a pueritia & catechetica institutione multa de Christo didicerunt. Temerarium profecto esset, hunc salutis nostræ restitutorem debita non prosequi veneratione, ejusque eximia facta, miracula, cæteraque Divinitæ suæ missionis criteria non commemorare, sed tantum ea ex historia ejus decerpere velle, quæ ad naturalem quendam & philosophicum, moralem speciatim, tenderent finem; Quis enim dubitabit, Divinam ejus originem, naturam ac auctoritatem censere tanquam fundamentum, cui omnis morum doctrina sit superstructa? Nemo quoque, probe memor dicti Paulini 1 Cor. 1: 23, 30. erubescat aut stulte metuat, crucis ipsius sive expiationis Jesu vicariæ theoriam continuo Christianorum solamini proponere; quia hæc ipsa basis est salutis omnigenæ, innumeraque dicta biblica illius

illius urgent necessitatem. *Quartam* essentialium partem sibi vindicat sublimis de æconomia salutis, siue immutatione hominis morali ac sanctitatis studio, doctrina Christi, quam nemo sanus superfluum judicabit. Ut vero primarius scopus Religionis ad pœnitentiam & fidem vertitur, ita quoque simplicissimam hanc Servatoris & Apostolorum præceptionem inculcabunt Oratores Sacri, implicitam actuum gratiæ tractationem Systemati relinquentes dogmatico Amplissimus hic tamen est campus, in quo exipatiari possunt Ecclesiæ doctores, neque materies unquam dicendi, persuadendi & delectandi ipsis deerit. *Quinta* porro veritatum clas sis salutem Christianam spectat, in hac & futura vita obtinendam. *Sexta* demum adminicula salutis, siue ordinaria siue extraordinaria sistit. In quibus omnibus argumentis, bene & ad ulum auditorum accommodate tractandis, indefessam navabit operam orator, Servatoris imprimis summam prudentiam, moderationem, zelum, simplicitatem ac sinceritatem secuturus.

§. 4. Quum vero orationes Sacræ non possint ad eundem ordinem rerum exigi, qui in Catechetico & Systematico genere observabitur, ante omnia in id enitendum est, ut quovis anno integrum absolvatur essentialium dogmatum omnium corpus; Quæ methodus frustra taxatur a nonnullis. Neque enim

enim difficilis hæc erit ratio ad observandum, quia textus Sacri uberrimam illius præbent ansam. Quicumque vero res easdem & eodem fere modo proposuerit, non potest non nauseam auditoribus excitare, atque animum eorum a iusta attentione avertere; Sic v. c. si œconomiam salutis, & fidei necessitatem jugiter in concionibus suis exponerent oratores Sacri, reliquas prætermittentes salutiferas veritates, actum agi judicabunt auditores, ipsumque doctorem locordie teterrimæ & negligentie reum habebunt, quod certe crimen aliter a se avertere non poterit, quam iusta omnium tertum meditatione ac tractatione. Propterea svademus concionatores, juniores saltem, ut sæpius non modo Theologiam Syllematicam cum suis subsidiis percurrant, verum etiam Studio Biblico graviter inhæreant, ut ipsi in salutari hac cognitione progrediantur, materiemque concionum de novo velut in dies examinent ac amplectantur. Dies diem docebit. Fatalis vero est error eorum ac insolentia, qui sapientes ita sibi videntur, ut nihil ultra sapere curent.

§. 5. *Necessitas* autem sacrarum concionum satis inde patet, quod catechetica institutio minime omnibus sufficere possit ad plenam religionis ideam formandam, atque a falsis quibuscunque opinionibus præveniendam. Neque omnes habent facultatem &

occasionem, scripturæ sublimia effata sibi instillandi, iustaque interpretatione in sua commoda vertendi; quare interprete quodam ntantur necesse est. Ceterum morum christianorum continua vicissitudo, vitiorumque nullo non tempore christianum vexantium cœtum pestifera contagio aliis non potest averti, mitigari & corrigi adminiculis, nil læpius læpiusque recurrant iacitorum ministrorum exhortationes. Hinc publici cultus religiosi dierumque sabbathicorum eximius usus a nemine dubitabitur.

CAP. IV.

De Textu Sacro.

§. 1. Textum quendam Sacrum, in Orationibus habendis, non quidem absolute necessarium esse, rite monuerunt Scriptores Homiletici, confirmatque Reformatæ Ecclesiæ usus; siquidem loci communes Theologiæ dogmaticæ & moralis commode possent arbitrario quocunque ordine tractari; multæ tamen sunt & fuere rationes, quæ præstantiam textuum biblicorum urgeant. Quum enim Scriptura Sacra ultimum sit omnibus Christianis commune & familiare, summaque
aucto-

auctoritate, & utilitate conspicuum cognoscendi principium, omnes quoque veritates salutares hoc Scripturæ complexu contineri, gravissimoque Divini testimonii sigillo confirmari, adeoque explicationem codicis Sacri utramque in Religione instillanda facere paginam, per se intelligitur. Quis porro nescit, tum historicam religionis nostræ fidem, cum dogmaticum ejus usum ex hoc fonte derivari, memoriæque eo altius mandari, quo sæpius dicta Sacra recurrunt. Immo auditorum animos ad lectionem Scripturæ Sacræ assiduam hoc modo excitari, indubia loquitur experientia.

§. 2. Ut vero certum est, non omnes libros Vet. & Nov. Fœderis posse concionibus Sacris accommodari, eos maxime, qui historiam specialem Judaicam aut absurdam continent materiam, e. c. Mosis, Josue, Regum libri, Canticum Cant. Hefekielis, Danielis, atque ex N. T. Apocalypsis e. l. p.; ita ex altera quoque parte patet, Christi sermones & Apostolorum conciones epistolasque proximam præbere orationum materiem, neque tamen sine delectu esse adhibendas. Id vero minime laudandum putamus consilium, quo sive prophetica carmina de Jesu Messia, sive doctrinalia cætera Vet. Test. scripta, sive historica de fatiis Christi speciatim, monumenta, ex usu Christianorum tam privato quam publico excludere nonnulli svadeant

ac soleant; quasi demum vaticinia Prophetarum, miracula Christi & mirabilia Ecclesiæ primitivæ, in Actis Apost. ad partem descripta, lata ad plebis non pertinerent notitiam; aut ad moralia tantum, pro lubitu e sacris pandectis excerpta, compendia omnem verbi Divini institutionem restringere, prudentis esset & æqui. Quemadmodum vero lectionem scripturæ Sacræ plebi quondam temere præcluserant Catholici principes, difficultatem ejusdem in causæ speciem præferentes; ita quoque adhuc caveatur, ne alio quodam sub prætextu eadem salutaris lectio inhibeatur. Igitur ubi receptus adhuc viguerit mos laudatissimus, integros libros Scripturæ prælegendi & explicandi, retineatur oportet, ea tantum cum cautione quam jam exhibuimus.

§. 3. Textuum Biblicorum alii sunt *definiti*, alii *temporarii* & pro arbitrio cujuslibet eligendi. De *his* primum præcipiendum nobis esse videtur. Casuales quippe conciones, siue sint *introductoriæ*, in munere quodam adeundo, siue *exhortatoriæ*, in munere quovis publico administrando, siue *solennes ac festivæ*, in Jubilæis aut Coronationis actu e. l. p. usitatæ, siue etiam *Funebres* —; materiem quandam pro diverso suo consilio aptam, adeoque textum biblicum sibi consentientem requirunt & præsupponunt. Non ergo multum est in ejusmodi

textu prudenter libereque feligendo ambi-
gendum. Locus quippe communis, live arti-
culus fidei christianæ, non potest commodius
exponi ac auditorum in usum converti, quam
si nervosum quoddam & grave dictum Bi-
blicum adferatur, attentione memoriaque
dignum. Poterit quoque integra quædam
oratio Scriptoris cujusdam Sacri, live ea hi-
storica live parabolica aut dogmatica fuerit,
textus loco exhiberi, modo non nimis lon-
ga sit. Characterem autem ejusmodi casualis
textus efficit *perspicuitas, aptitudo, nervo-
sitas* s. ubertas, & *concinnitas*, cui addatur
varietas, ne semper idem proponamus &
tædium auditoribus excitemus. conf. BAST-
HOLM *Predikofätt*, Cap. 3. Exempla tex-
tuum dedit VEILLODTER in *Versuch einer
Sammlung biblischer Texte*, nosque infra
ad Cap. 6. §. 2. nonnulla dabimus. Attenta
vero lectio Scripturæ, ut quoque Concordan-
tiarum e. c. EUCHNERI, haud spernandam
subministrabit textus eligendi materiem. Id vero
sibi cavendum ducant concionatores, ne
ejusmodi dicta Scripturæ eligant, quæ unum
tantum aut alterum contineant vocabulum
cum ipso consilio orationis commune, aut
invidiam quandam, ironiam & philautiam
pravam complectantur & excitent, aut diffi-
culter ad practicum applicari possint usum; ne-
que Biblicis locutionibus ludendum est, ad va-
nam eruditionis laudem ambiendam, aut po-
pu-

pularem captandam auram, ut nonnunquam in funebribus concionibus peccari solet.

§ 4 *Definiti* textus Evangelici & Epistolici, festis & Sabba hieis diebus vulgo recepti, jam inde a 5:o aut 6:o Sec. originem repetent suam, primitusque ad Arianos forte & Nestorianas controversias, ut THAMER de *Orig. & dign. Pericopar.* cæt. probaverunt, adulasse videntur. Hinc CAROLI Magni ætate per Alcuinum in formam Homiliarii redacti sunt, ne sic quidem inutili, quamquam non satis in omnibus subtili aut prudenti consilio, quare etiam inde a Reformationis ævo, CALVINUS cum suo cœtu hos textus repudiavit & libertatem in eligendo textu oratoribus suis vindicavit; quod idem in votis fuit SPENERO, piissimo doctore, multisque aliis. Rite enim animadvertitur contra introductos hos textus, Evangelicos speciatim: 1) Nonnullos esse satis dilutos, exiles atque ad Judaicum tantum ingenium accommodatos, e. c. ad Circumcisionis Christi s. novi anni Festum. Idem valet de nonnullis Epistoliceis e. c. Dominic. 9, 12, 13, post Trinit. 4. post Quinquag. Gal. 4: 22, alios ut taceamus. 2) Alii textus sunt sere iidem cum aliis s. tautologici e. c. Evangel. 2. p. Adv. 25. 27. p. Trinit. de excidio Hierosolymitano; immo justo frequentius miraculosi eventus & facta Jesu obveniunt, in quorum locum longe potiori jure sermones Jesu sub-

limes potuissent exhiberi & tractari, 3) Alii tanta laborant difficultate hermeneutica, ut omitti in plebis institutione debeant e. c. Epist. 25 p. Trin. Fest. Michaëlis & Sanctorum, ex Apocal. 12. & 7. 5. post Quinquag. Ebr. 9: 11. 4. p. Trin. Rom. 8: 18. 21 p. Trin. Eph. 6: 10. 4) Sunt quidam textus adeo speciales, ut vix usum admittant Christianis omnibus; e. c. Epist. Sexages. 2 Cor. 11. Evangel. de tentatione Christi e. s. p. Contra vero multa sunt præcepta moralia in textibus plane prætermissa, Ad hos ergo quod attinet textus Sacros, haud iniquum esset postulare, ut alii commodiores in eorum locum olim substituantur. Reliqua tamen pars textuum utilis, apta, copiosa & argumentorum plena judicabitur. Quod si vero adhuc retineantur hi omnes, per longam annorum seriem dudum recepti, multorumque virorum opera illustrati textus, prudentia s'vadet oratoria, ne serviliter iis adstringant sese concionatores, sed hic, illic addant quædam evidentiora dicta biblica, aut vulgarem textum ad locum quendam communem transferant. Nec alienum a scopo erit habendum, si Evangelici & Epistolici textus aliquando promiscue exponerentur, idque, quantum fieri possit, libertati doctorum ingenuæ committeretur. Rudiores saltem hoc modo ad frequentiores Scripturæ lectionem incitabuntur.

§. 5. Pro ipsa vero diversitate argumenti librorum Sacrorum, diversum oriatur genus textuum, in concionibus explicandorum, *historicum* quippe & *dogmaticum*, quod utrumque necessarium esse, facile dabunt quicumque religionis nostræ naturam ac fundamenta rite examinaverint. *Historici* textus sunt in festis majoribus, nativitatis Christi, Passionis, diei magnæ, Paschatis & Pentecostes, ut quoque multis Sabbathicis diebus, ad celebrandam memoriam factorum Christi mirabilium. Ingratissimi enim esset doctoris Evangelici, hæc omnia lata factaque silentio prætervolare velle, & moralem tantum quendam inde exsculpere usum. Simplicissima scilicet narrandi ratio Evangelistarum fidem extorquebit omnem, summamque vindicabit Servatori nostro Sanctissimo dignitatem, adeo ut uberrima hinc nascatur materies concionatori, Divinam Jesu missionem, hujusque fidei influxum in universam religionem, probandi. Neque præterea negligat, justam ad harmoniam deducere diversas Evangelistarum narrationes, v. c. Luc. 7: 10. cum Math. 8: 5. ut pateat, eos revera sibi non contrariari. Cui adsequendæ harmoniæ egregiam symbolam præstabunt BÆLTER in *Jesu Christi Historie*, cæterique harmonici Scriptores. Frustra vero sunt, qui scrupulos sibi in evidentissimo movent textu, factaque Jesu Christi mirabilia ad naturales torquere flu-

fludent eventus, e. c. de leproforum, cœcorum, apoplecticorum sanatione, mortuorum ad vitam restitutione e. f. p. quare etiam sollicite abstineant sese Oratores Sacri ab omnibus ejusmodi, recentiori ævo contra miracula objectis dubiis, parumque honesta conjectandi libidine. Et si vel maxime in dæmoniacis sive maniacis morbis explicandis, ad stilum & rationem cogitandi istorum temporum referant auditorum cultiorum animum, sic tamen semper agant, ut veritas extraordinarii & vires humanas longe superantis eventus bene perspiciatur. 2) Sunt quoque multi characteres hominum, passim in Evangelica historia, commemoratorum, e. c. Johannis baptistæ, Cananæ mulieris, centurionis, discipulorum Christi, al. maxime vero in tota passionis historia obviatorum, sollicite explicandi atque pro sua natura, sive ad imitandum sive cavendum, proponendi. 3) Neque alienum erit alicubi morales facere accommodationes, e. c. de sanitate utpote Dei eximio dono, benignitate in sublevanda aliorum miseria e. f. p. modo non in minutis hæreant concionatores & allegorico indulgeant sensui.

Dogmatici textus sunt sive doctrinales sive morales, generales sive speciales, simplici stilo exhibiti sive parabolico & tropico. In unoquoque genere videndum est, 1) quis sit orationis scopus, atque palmaria caus-

causâ. Neque implicitam habet interpretationem præceptio Christi & Apostolorum popularis, live propriis verbis enunciata, live communi hominum ex sensu adumbrata fuerit. Quis hæsitabit in oratione Christi Math. 5: 1—12 salutem & hujus & futuræ vitæ asseclis suis fidelibus spondentis? quis allegoriam vinitoris, Regis, cœnaculi cœt. ad Christum ejusque doctrinam salutarem non sponte referet? Quis anxius dubitabit in parabolis de divite & Lazaro, filio perduto, Samaritano misericorde, Phariseo & Publicano, graphice adeo depictis? Facilem enim esse applicationem generalem, nemo sanus inistias ibit. 2) Necesse tamen est, ut in parabolis ac allegoriis non nimis verba omnia & circumstantes res premamus, inquirendo quid unaquæque vel minima fictionis pars in recessu habuerit. Satis est, generalem tenere integræ orationis ideam, nisi scriptor Sacer ipse definierit specialem imaginum finem, ut v. c. Luc. 8: 4. Math. 13: 37. factum est, aut ubi applicatio omnibus in promptu sit, ut v. c. Math. 22: 11. de ornatu epulari — & Math. 6: 24. — 3) Recogitent quoque Oratores sacri, quid in sermonibus Christi propius istius ævi homines spectaverit, quidve generalius pronuntiatum fuerit. Sic e. c. promissio de assistentia Spiritus Sancti Joh. 16: 5. — 15: 26. inprimis ad Apostolos erat directâ.

Est

Est quoque interdum *mixtus*, f. historico-dogmaticus textus, cujus consilii exponendi modum ex antecedentibus intelligent lectores. Observet vero Orator, utrum historica narratio proxime cohæreat cum doctrinali parte, aut alia narratione nec ne. Prius obvenit Joh. 2: 46. — Luc. 11: 14—28. Posterius valet de Luc. 12: 31—43.

§. 6. Quid porro de textu circa Passionem Christi recepto judicandum sit, facile intelligunt quotquot historiam hanc compendiarum, ex Evangelistarum scriptis, harmonice collatis, piorum doctorum studio conflata, rite examinaverint. Similiter laudandum fuit cœtuum Protestantorum Catecheticos textus adoptandi consilium; Postquam enim decem præcepta Moïsis & symbola oecumenica in Ecclesiis ad publicam prælectionem longo jam temporis intervallo destinata essent atque adhibita, popularemque institutionem imprimis necessariam judicaret LUTHERUS, catechesin minorem in rudiorum usum perscribens, haud sine magno Ecclesiæ emolumento textuum in numerum adoptata, atque cum publico concionandi munere conjuncta hæc fuit catechesis. Ablit quidem, ut Divinam ei tribuamus auctoritatem, aut infallibilem eam judicemus, quum certum sit, variis eam scaterere defectibus; interim tamen symbolico hoc utamur textu, donec præstantior quidam succederit. Sed de Cateche-

chetica methodo deinceps. Textum catech. bene tractatum cernere licet in *Homiletiska Förelök*, a CHYDENIO, LEWAN, al. auctoribus.

CAP. V.

De Meditatione & Inventione.

§. 1. Nisi bene imbutus fuerit Orator Sacer exegeticis iis atque dogmaticis subsidiis, quæ facilem ei reddere possint interpretationem Sacram & doctrinam cœlestem, pessime omnino erit cum eo actum. Quid enim vacuus manu proficiet, quid miles sine armis, quid faber sine usu? Propædeumata non minus, quam apparatus Theologicus in promptu sint oratori necesse est, antequam concionandi negotium in se suscipiat; alias enim cæci instar cœcum ducentis de scopo aberrabit. Neque stulte credat se posse arduo suo satisfacere officio, si aliorum tantum sive in disponendo sive tractando quovis argumento, utatur auxilio, vituloque ut dicitur alieno araverit. Ferri id aliquando posset, ubi casus necessitatis ingruerit; sed sine propria meditatione atque elaborandi studio conciones ex aliorum penu semper mutuari, atque Postillas, sic dictas, fideliter memorare

riæ suæ mandare, atque ut evenit, sine judicio & temporis ratione incoctam aliorum denuo recoquere crambem, id sane ingenuum non decet doctorem. Tanto minus laudare possumus eorum consuetudinem, qui sine quadam præmeditatione in vulgus prod-eunt, quidquid in buccam venerit inverecunde effutientes. Quod cum myſtagogo ſacro indignum ſit, non mirandum eſt, ſi in deſpectum nonnullorum veniat & contumeliam religio cum ſuis cultoribus, atque parum valeant concionatores ad mores ſui ævi efformandos.

§. 2. Meditationem ergo accuratam ſummopere neceſſariam eſſe in concionibus habendis, quivis facile perſpicit. Quæritur vero, quibus adminiculis, quove ordine utendum ſit Oratori in argumentis ſuis inveniendis. Rarius quidem tanta adeſt ingenii, judicii memoriæque felicitas, ut proprio quis Marte & uno quaſi intuitu poſſit rerum omnium ſummam complecti, hocque ex complexu ſelectam materiem, loco temporique convenienter, juſta ſine præmeditatione pertractare: Quin immo tanto acriori judicio ac diligentiori ſcrutinio opus eſt, quanto ſæpius concionandi artem quis exercuerit. Cavendum enim eſt, ne vulgares quum propoſuerit res, negligens videatur, aut quum novas excitet formas, novarum ſtudioſus rerum ſalutetur. Notiſſimas res mentibus audi-

ditorum persuadere minime potest, qui oscitantius in hoc genere versatur, nihil ultra sapiens, nihil recogitans, aut meditatus.

§ 3 Meditationem vero adjuvabunt hæc potissimum adminicula, tironibus præ primis commendanda: In *textu* jamjam *definito*, sive analytice sive synthetice pertractando, *primum* sit negotium, hunc sollicite perlegere, nexu suo atque consilio examinare, dijudicare & per partes eruere ita, ut non modo grammaticus sensus, verum etiam generalis orationis scopus lucide pateat. Adeat Orator thesauros Interpretum, qui difficiliora inprimis enuclearunt verba & dictiones, neque historicas consulere introductiones librorum Sacrorum negligat. Quanto autem locupletior ejus fuerit apparatus, tanto plus proficiet. Concionatoribus utilissima sunt scripta: BAUMGARTEN *Evang. Disposit.* LESS *Sontags Evang.* MOSCHES *Erklärung d. Evangel.* SEYFFART *Uebersetz. u. Erkl. d. gewöhnl. Epist. u. Evang.* ÖDMANN *Strödd. Förf.* BÆLTER *Jesu Chr. Hist.* Secundum enim munus, varia & quidem probatissima Oratorum v. c. SAURIN, MASSILLON, SPALDING, JERUSALEM, REINHARD cæt. perlegere exempla, prout temporis ratio permiserit; aut quoque variorum auctorum dispositiones oculo saltem perlustrare, ut argumentorum e textu eliciendorum perspiciatur ambitus, meditandique præbeatur materies. Tum quidem haud
abs

abs re fuerit, Concordantias reales consulere. Summæ autem est necessitatis, in dogmate, siue generali siue speciali, quod textus ultro offert, tractando, Systematicorum denno referare scrinia, ut veritas doctrinæ evangelicæ omni suo cum probandi nervo animum subeat attentum. Hinc totum se tradat Orator propriæ meditationi, quid verum sit, tam in ipsa materie quam forma, quid populariter utile aptumque, quid textui & auditorum expectationi conveniens, discursurus. Nec spes inveniendi veritatem unquam eum fallit, quamdiu veritatis ducatur amore & tempestive omnia meditetur. Inventæ ergo & excogitata materia quadam dicendi, tria sigillatim meditanda esse momenta Rhetores bene præcipiunt, scil. *rationes*, ad docendum, *affectus*, ad persuadendum ac movendum, *mores*, ad delectandum. (conf. Disfert. PORTHAN de *Officio Oratoris Sacri in argumentis inveniendis*). Demonstrandi vim argumenta adferunt, adjuvabit vero assidua lectio & meditatio; permovendi facilitatem siue formam dicendi subministrabit Oratori eadem ipsa ars cogitandi, sincero cum affectu & virtutis non fucatæ studio conjuncta, optimisque Oratorum exemplis confirmata; e quibus enthusiasmus quidam oratorius sponte velut enascitur; etenim qui ipse intime de cœlesti veritate persuasus & religionis affectu animatus est vividissimo, opti-

optime quoque affectus aliorum ciere valebit; (*siquidem pectus est, quod disertum facit*). Huc quoque mores externi spectant. Habent tamen mores Oratoris live externus habitus vitæ multum ad delectandum momenti; quare inconsulte ageret, qui hanc quoque non sæpius meditatus fuerit partem; quanquam ultro fatebimur, non tam inventionem ac meditationem, quam potius usum ac exercitationem requiri, ut huic satisfaciat consilio. De omnibus vero his argumentis in sequ. dicendum erit.

§. 4. Qualis in textu nondum definito sed excogitando, observari debeat ordo, jam videamus. Syntheticam methodum propriam suam in ejusmodi concionibus habere, sedem, ordinemque velut inversum esse, vel nobis non monentibus apparet, siquidem materies substrata & tempori accommodata, omnium primo examinanda venit, antequam textum quendam seligamus. Præstat ergo, in casualibus componendis orationibus, primum advertere animum ad dogmaticum live systematicum apparatus veritatum, ut integrum nobis sit, eam inprimis expromere partem, quæ tum nobis, tum auditoribus aptissima videatur. Postea vero textum Biblicum definire, definitum examinare & ad confirmanda argumenta referre vacabit. Sic e. c. si concio quædam judicialis habebitur, locos communes de magistratu civili, legum
civi-

civillum indole & cum religione intima connexionē, felicitatis civilis s. politicæ nexu cum morali illa, pœnarum civilium cum Divinis harmonia, cæterisque rebus, Christianis scitu necessariis & quotidianæ vitæ apprime congruis, animo meditari convenit. Hinc perfectis variis, in hoc genere compositis, orationibus casualibus, sive Dispositionum libris, Scripturæ testimonia sunt adeunda. Qualia sunt Rom. 13: 1—3. Tit. 3: 1. 1 Tim. 1: 8. Prov. 28: 9. 29: 18. Jes. 30: 9. Mich. 6: 2. Textus deinceps examinetur, illustretur & cum præsentī confertur materia.

CAP. VI.

De Dispositione concionum.

§. 1. Quemadmodum in ædificio quovis aut artificio humano non satis est, molem adesse rerum omnium sive materiam, verum etiam forma quædam, structura & ordo requiritur; ita neque in oratione universa sufficit, veritates ac argumenta conquirere, sed ordine quoque adhibeantur justo oportet. Primum ergo officium oratoris Sacri est meditari, aut invenire; proximum, quæ exco-
gi.

gitata sunt disponere. Bene scilicet ponderatis ac intellectis verbis textualibus & argumentis doctrinæ, ordine sunt omnia digerenda, ut melius mente ac memoria auditorum retineri possint. Ut vero sub ipsa meditatione sponte se offerunt res, ita annotentur mox ne memoria excidant, dein vero ordine collocentur. Facillimum quippe erit, ex undique congesta materia cernere, quid essentiale sit, quid accidentale, quid scopum feriat, quid minus, quænam res axiomaticæ & fundamenti instar ponendæ, quænam graviores & probatione confirmandæ. Conferre huc vacat rerum imagines, exempla, lententiosa dicta Scripturæ, cæteraque ad ornandum & persuadendum maxime pertinentia. Quibus omnibus collectis, ordo demum accedat. Contra vero, si oratio conscribatur prout res primum se menti ingerant, aut casu quodam asfocientur, disharmonia quidem, tumultuaria rerum confusio & tautologia vix evitari poterit.

§. 2. Ordo autem sit & *Logicus* & *Rhetoricus*; *ille* ad sententias argumentaque digerenda, prout in intellectu ipso velut concatenata sunt, & pro diversa claritate affinia; *hic* ad orationis formam, ac auditorum usum spectans. Neque tamen infinitam illam artem, quam propinarunt nonnulli, Mathematicam, Porismaticam, Schematicam & quæ sunt rel, (monente EASTHOLM contra

tra WIEDMAN), laudandam & imitandam nostris temporibus postulamus. Satis est observasse, ordinem in orationibus stabilitum, quo ab exordio ad propositionem, tractationem, applicationem & epilogum certo nexu proceditur, logica exactitudine adhibendum esse. Etenim nili antecedentia cum consequentibus, clariora cum difficilioribus nestantur, omnisque demonstratio petatur ex antea perspectis certisque principiis, incassum abibit oratoria compages, quanquam ornatissima. Proinde boni Oratores & eloquentissimi viri semper in arte cogitandi & multarum rerum peritia sagacissimi fuere.

§. 3. Hinc patet dispositionum summa *utilitas* atque *necessitas*. Neque enim exercitissimus quidem orator hac commode carere potest arte, in difficilioribus præsertim ac gravioribus argumentis tractandis; quanto magis tironibus necesse est, ut disponere dicendorum discant materiem. Atque quo sæpius eadem res in concionibus Sacris recurrant, officiumque doctoris Evangelici exigat, ut maxime salutares veritates v. c. de fide, sanctitate, salute ac Christo, plus una vice auditoribus exhibeantur cogitandæ, eo plus diligentæ requiritur in ipsa forma & methodo concionandi, ne debita minuatur sed augeatur attentio. In ipsa vero disponendi methodo naturam rerum, optimam magistram, sequatur Orator, Propositio unacum suis